

(مقاله پژوهشی)

طراحی مدل سبک‌های رهبری اخلاقی در سازمان‌های دولتی ایران

محمد سلیمانی¹، دکتر غلامرضا معمارزاده طهران^{1*}، دکتر محمد عطایی¹، دکتر ابوالفضل کاظمی²

1. گروه مدیریت دولتی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

2. گروه صنایع، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

(تاریخ دریافت: 95/9/16، تاریخ پذیرش: 95/11/11)

چکیده

زمینه: رهبری اخلاقی بر نحوه استفاده از قدرت اجتماعی توسط مدیران و سرپرستان در تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات محیط کار و نحوه تأثیر و نفوذ آنها بر دیگران متمرکز است. هدف اصلی این تحقیق ارائه مدل سبک‌های رهبری سازگار با سازمان‌های دولتی ایران است. **روش:** این تحقیق از نظر هدف، از نوع کاربردی است و بر حسب نحوه گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی - پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل تعداد 20 نفر از خبرگان و مدیران سازمان‌های بخش دولتی ایران و کلیه کارکنان اداره امور مالیاتی استان آذربایجان غربی به تعداد 812 نفر می‌باشد که از این جامعه آماری تعداد 250 نفر به روش تصادفی ساده به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. داده‌ها توسط پرسشنامه گردآوری شدند و برای تجزیه تحلیل آنها از تحلیل سلسله مراتبی AHP، تحلیل همبستگی و تحلیل عاملی استفاده گردید. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد که از دید خبرگان مدل سازی نقش و از دیدگاه کارکنان صفات ممتاز، بیشترین تأثیر را بر رهبری اخلاقی دارند و با مقایسه ویژگی‌های رهبری با سبک‌های رهبری اخلاقی به این نتیجه می‌رسیم که سبک رهبری تسهیلگر با ویژگی مردم‌مداری و جامعه‌مداری، اعمال زور با جنبه‌های فردی، متقاعد سازی با صفات ممتاز و الهام بخش با مدل سازی نقش بیشترین همبستگی را دارد. **نتیجه‌گیری:** با توجه به نتایج تحقیق مدل‌سازی نقش و صفات ممتاز به مانند صداقت و شفافیت از ابعاد مهم در رهبری اخلاقی می‌باشند و در بخش دولتی نیز با توجه به ویژگی‌های رهبری اخلاقی مختلف می‌توان از سبک‌های مختلف استفاده کرد.

کلیدواژه‌گان: رهبری اخلاقی، مدل سازی نقش، یادگیری اجتماعی

سرآغاز

رفتارهای غیر اخلاقی دارای توانایی تنظیم رفتار هنجاری مناسب می‌باشند. آنها از طریق یادگیری اجتماعی در پیروان برای توجه به رفتار مناسب ایجاد انگیزه می‌نمایند (3 و 4). در اینجا این سؤال مطرح می‌شود که آیا رهبری اخلاقی به عنوان یک مسئله در سازمان‌های دولتی مطرح می‌گردد؟ مسائل اخلاقی سازمان‌های دولتی ویژگی‌هایی دارد. آنها بسیار فراگیر هستند و همه ابعاد سازمان را شامل می‌شوند. در پس هر اقدام و در بن هر تصمیم مدیریتی و هر فعالیت سازمانی، انبوهی از مسائل اخلاقی را می‌توان رصد کرد زیرا با حقوق افراد گوناگون

پژوهشگران به اهمیت رهبری اخلاقی¹ در رفتار پیروان به عنوان مدل‌های نقش اخلاقی اذعان دارند (1 و 2). رهبری اخلاقی تأثیرگذاری خود را از طریق یادگیری اجتماعی شروع نموده که این یادگیری با مشاهده رفتارهای مطلوب، دستورالعمل‌های کلامی و تفسیر علامات انجام می‌گیرد. یادگیری اجتماعی بستگی به توجه، انگیزه و توانایی برای حفظ اطلاعات و رفتار مجدد دارد. رهبران اخلاقی با توجه به قدرت موقعیتی خود (به عنوان مثال پاداش برای رفتارهای اخلاقی و مجازات برای

* نویسنده مسؤول: نشانی الکترونیکی: Rsoleima4 @ yahoo.com

چون شهروندان، کارکنان و کلیه ذی‌نفعان ارتباط دارد. بستر مسائل اخلاقی می‌تواند ریشه در خارج از سازمان داشته باشد و زمینه‌های تربیتی، خانوادگی، فرهنگ اجتماعی، میراث تاریخی، نهادهای دینی و... در آن نقش دارند. بدین جهت است که سنخ این مسائل در جوامع و کشورها متفاوت است. اگر در شرکت‌های آمریکایی مسائل اخلاقی در اطراف مواد مخدر و الکل، دزدی کارکنان از شرکت، تعارض در علائق، مباحث کنترل کیفیت، تبعیض در استخدام و ترفیع، سوء استفاده از حساب‌های شرکت، اخراج کارکنان و مانند آن می‌چرخد، در سازمان‌های ما کم‌کاری، قانون‌گریزی، مالیات‌گریزی، افست وفاداری سازمانی، شایسته‌گریزی، زیرآب زنی و حسدورزی از مسائل اخلاقی است (5).

در اینجا باید به این سؤال پاسخ داد که آیا رهبری اخلاقی در سازمان‌های دولتی به عنوان یک مسئله مطرح می‌باشد؟ در پاسخ به این سؤال باید گفت تصمیمات غیر اخلاقی به طور مکرر به عملکرد بسیاری از سازمان‌ها صدمه می‌رسانند. واقعیت امر آن است که مدیریت دولتی با شرایط پیچیده اخلاقی مواجه بوده است. واقعیت پیچیده‌ای که مدیران دولتی با آن مواجه شدند. به زعم ایشان ابعاد مختلف حقوقی، فنی، حرفه‌ای، سازمانی و فردی مسائل و آن ایجاد پیوند و آشتی میان ابعاد متعارض اخلاقی است و در این میان باید به شیوه‌های رهبری که پاسخگوی مسائل اخلاقی است و می‌تواند همزمان به این مسائل پاسخ دهد اهمیت بالایی داده شود. سؤال دیگر اینکه چگونه می‌توان به مسائل اخلاقی از طریق رهبری اخلاقی پاسخ داد و نتایج آن چه می‌باشد؟ در پاسخ به سؤال دوم قبل همه چیز باید مدلهایی که محققان مختلف ارائه داده اند بررسی گردد. برخی محققان مدلی را برای رهبری اخلاقی ارائه دادند که در این مدل رهبری اخلاق مدار را تحت تأثیر دو دسته عوامل موقعیتی² و ویژگی‌ها و صفات فردی، که هر دوی آنها نیز تحت تأثیر متغیرهای تعدیل‌گر قرار گرفته اند. براساس این مدل اثر عامل ویژگی‌های موقعیتی تحت تأثیر زمینه اخلاقی³ و خود پایشی⁴ (خود مراقبتی) تعدیل شده و تأثیر عامل ویژگی‌های شخصیتی تحت تأثیر متغیرهای نیاز به قدرت⁵ و استدلال‌گری

اخلاقی⁶، تعدیل شده است. بر اساس مدل حاضر خروجی‌های رهبری اخلاقی متغیرهایی چون تصمیم‌گیری اخلاقی نزد پیروان، رفتار مثبت اجتماعی آنان، رفتار غیرمولد⁷ و رضایت مندی و انگیزش⁸ آنان خواهد بود. رهبران اخلاقی تمایل دارند به عنوان الگوی خوب مطرح شوند تا بتوانند زیردستانشان را با خودشان همراه سازند (6 و 7). برخی از پژوهش‌ها با توجه به سوابق آنها بر اهمیت شخصیت رهبر اشاره کردند به عنوان مثال از تعهد به عنوان نگرش به کار مثبت و رفتارهای متعارض و خارج از نقش به عنوان نگرش منفی در نظر گرفته شدند و از عدم اطمینان محیطی به عنوان متغیر تعدیل‌گر که بر روی رهبری اخلاقی تأثیر می‌گذارد استفاده کردند (8). برخی محققان مطالعات قبلی را بررسی نمودند و مدلی جدیدی را با تغییرات جدید ارائه دادند. به‌طور دقیق‌تر آنها استدلال کردند که احساسات رهبر به عنوان مهم‌ترین عامل مطرح می‌باشد. در حقیقت رابطه بین رهبر - پیرو⁹ از طریق استدلال‌های اخلاقی و ارزش‌های اخلاقی¹⁰ شکل می‌گیرد (9). برخی دیگر از پژوهش‌ها تأکید ویژه‌ای بر بر زمینه‌ی رهبری داشتند. در این رویکرد موقعیتی، سوابق زمینه‌ای مانند اجتماعی (به عنوان مثال، روح حقوق بشر یا ارزش‌های فرهنگی به مانند عدالت¹¹، مسئولیت‌پذیری¹²، انسانیت و شفافیت)، صنعت (به عنوان مثال شبکه‌های سهام دار، پیچیدگی محیط) و ویژگی‌های درون سازمانی (به عنوان مثال زیرساخت‌های رسمی و غیر رسمی در مورد اخلاق) مطرح هستند (10). طی پژوهشی زمینه اخلاقی به طور مستقیم باعث ارتقای رضایت شغلی و تعهد سازمانی در کارمندان می‌شود. همچنین جو اخلاقی کاهش تمایل به ترک شغلی کارمندان را در محیط اداری فراهم می‌کند (11). در پژوهشی محققان صدای اخلاقی را معرفی نمودند، عموماً مخالف رفتار و عمل سازمانی نامناسب می‌باشد. رهبران اخلاقی با تقویت صدای اخلاقی در کارکنان، ایشان را در مورد اقدامات سازمانی نامناسب یا فعالیت‌های غیراخلاقی به ابراز شجاعانه نظرات و عقایدشان ترغیب خواهند نمود. علاوه بر این در پژوهشی دیگر محققان مسیری را بین رهبری اخلاقی و قضاوت اخلاقی پیروان ایجاد نموده اند و به این نتیجه رسیدند

1- صفات ممتاز: به الگویی از اهداف و خصوصیات که اساس اخلاقی برای رفتار می‌باشد اشاره دارد. صفات ممتاز در صفاتی مثل تواضع و فروتنی، صداقت، سخاوت، بخشش و گذشت نمود دارد.

2- درستی و صداقت: یک جزء اساسی از صفات ممتاز است و شامل توانایی مصمم بودن و در گیر شدن در رفتارهای صحیح اخلاقی با وجود فشارهای خارجی می‌باشد.

3- آگاهی اخلاقی: توانایی درک کردن و حساس بودن نسبت به مسائل اخلاقی که اثر مهمی بر دیگران دارد، می‌باشد.

4- جامعه مداری / مردم مداری: رهبران اخلاقی بر خدمت کردن نیکوتر و پسندیده تر تمرکز دارند که نتیجه آن مردم مدار بودن، آگاهی از چگونگی تاثیر فعالیت‌هایشان بر دیگران و استفاده از قدرت اجتماعی برای خدمت در جهت علایق جمعی گروه به جای علایق فردی می‌باشد.

5 - انگیزاننده: رهبران اخلاقی پیروان خود را با مقدم قرار دادن علایق گروه بر می‌انگیزانند.

6 - مشوق و توانمند ساز: رهبران اخلاقی پیروان را تشویق می‌کنند و توانمند می‌سازند که پیروان احساس شایستگی فردی به دست آورند که این اجازه می‌دهد که آن‌ها با صلاحیت و باقابلیت شوند.

7- اداره جوابگویی اخلاقی: رهبری اخلاقی جزئی سوداگرانه و معامله گرانه دارد که شامل استقرار استانداردها و انتظارات رفتار اخلاقی برای پیروان می‌باشد.

همچنین اغلب به نظر می‌رسد که رهبری اخلاقی باید نوعی رهبری نرم و آرام باشد و هیچ چیزی جز حقیقت نباشد. رهبر اخلاقی بودن، یعنی در هر موقعیتی به میزان درست از اقتدار استفاده کردن. بعضی مواقع، شرایط ایجاب می‌کند تا رهبری چیزی جز مهربانی نباشد. در عوض، رهبری سخت و خشن نمی‌تواند برای مدت طولانی بدون خشم و بدبینی دوام بیاورد. شکل درست این است که رهبر اخلاقی در بخش دولتی را فردی تصور کنیم که در تشخیص‌ها و عملکردها، با توجه به پنج سبک یا معیار زیر، از اقتدار خود استفاده می‌کند:

که خود رهبری متمرکز بر اخلاق نقش واسطه‌ای بین رهبری اخلاقی و قضاوت اخلاقی دارد (12 و 13).

همچنین در دیگر تحقیقات مربوط به رهبری اخلاقی رابطه مستقیم بین رهبری اخلاقی مدیریت ارشد و سرپرست را با نتایج مرتبط یا غیر مرتبط اخلاقی زیردستان نظیر مشاهده رفتارهای اخلاقی، رفتار انحرافی، تعارض نقش، رفتارهای اخلاقی و رفتارهای مثبت اجتماعی را تایید کردند در همین راستا تمامی این نتایج عواقب شهودی¹³ رهبری اخلاقی را نشان دادند (7 و 14 و 15 و 16). هرچند محققان رهبران اخلاقی پیشنهاد کردند که رهبری اخلاقی نتایج غیر قابل آشکار دیگری را نشان می‌دهد که از طریق روابط مبادله اجتماعی رهبران اخلاقی با زیردستان خود تشکیل می‌شود. این روابط بدست آمده از نتایج رهبری اخلاقی قبلا در زمینه رهبری اخلاقی مطالعه نشده بود، اما با این حال روابط مبادله در سایر زمینه‌ها پیش بینی‌کننده قدرتمندی در زمینه رفتارهای زیردستان می‌باشد (17 و 18 و 19).

در همین رابطه محقق مدلی را ارائه نمود که در این مدل روابط مبادله بین رهبران اخلاقی و زیردستان هر دو بطور مستقیم و غیر مستقیم (از طریق مبادله اجتماعی¹⁴) بر طیف وسیعی از نتایج مفیدسازمانی، نگرشی و رفتاری زیردستان تأثیر می‌گذارد. همچنین با توجه به اینکه امروزه در سازمان‌های ایرانی معضلات اخلاقی مطرح است و این معضلات اخلاقی چه در سطح کلان و چه در سطح خرد مطرح می‌باشند در سطح کلان رفتار مدیران ارشد و در سطح خرد رفتار کارکنان تصمیم‌گیری‌ها و دستاوردهای سازمانی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. یکی از عمده‌ترین دغدغه‌های مدیران کارآمد در سطوح مختلف، چگونگی ایجاد بسترهای مناسب برای عوامل انسانی شاغل در تمام حرفه‌ها است تا با حس مسئولیت و تعهد کامل به مسایل در جامعه و حرفه خود به کار بپردازند و اصول اخلاقی حاکم بر شغل و حرفه خود را رعایت کنند (20). برخی از تحقیقات هفت ویژگی کلیدی که در رهبران اخلاقی معرفی می‌نمایند: صفات ممتاز¹⁵، درستی و صداقت، آگاهی اخلاقی¹⁶، مردم مداری / جامعه مداری، برانگیزاننده، مشوق و قدرت دهنده¹⁷ و اداره جوابگویی اخلاقی¹⁸.

صداقت بیشترین ارتباط و تسهیم قدرت کمترین ارتباط را بتوانند سازی دارا هستند (22). در حقیقت، ارائه مدل بومی و عملیاتی در همین راستا ضروری به نظر می‌رسد تا شرایط موجود را بهبود بخشد و با توجه به شرایط موجود، سبک مناسب رهبری اخلاقی تشخیص داده شود.

روش

این تحقیق از نظر هدف، از نوع کاربردی است و بر حسب نحوه گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی و از میان انواع تحقیق‌های توصیفی، از نوع پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل تعداد 20 نفر از خبرگان و مدیران سازمان‌های بخش دولتی ایران و کلیه کارکنان اداره امور مالیاتی استان آذربایجان غربی به تعداد 812 نفر می‌باشد. که از این جامعه آماری تعداد 250 نفر به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. که از این میان حدود 84 درصد از کارکنان را مرد و 16 درصد آنان را زنان تشکیل می‌دهند و همچنین 8 درصد دیپلم و زیر دیپلم، 4 درصد فوق دیپلم، 67 درصد لیسانس و 21 درصد فوق لیسانس بوده‌اند.

در این پژوهش جمع‌آوری داده‌ها از دو عدد پرسشنامه محقق یافته استفاده گردید که مشخصات این پرسشنامه‌ها به شرح ذیل می‌باشد. در پرسشنامه بررسی ویژگی رهبری اخلاقی شامل 32 گویه بود که شامل ابعاد مدل سازی نقش، جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی، صفات ممتاز، مردم‌مداری و جامعه‌مداری، مشوق و قدرت‌دهنده و خادمیت می‌باشد که ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه 0/970 بود. پرسشنامه سبک‌های رهبری اخلاقی شامل 16 گویه بود که شامل ابعاد تسهیل‌گر، اعمال زور، متقاعد سازی و الهام بخش می‌باشد که ضریب آلفای 0/845 بود. و همچنین برای تایید روایی پرسشنامه‌ها از نظر اساتید و صاحب‌نظران استفاده شد و روایی آنها تایید گردید و در پایان جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل سلسله مراتبی AHP، تحلیل همبستگی و تحلیل عاملی استفاده گردید

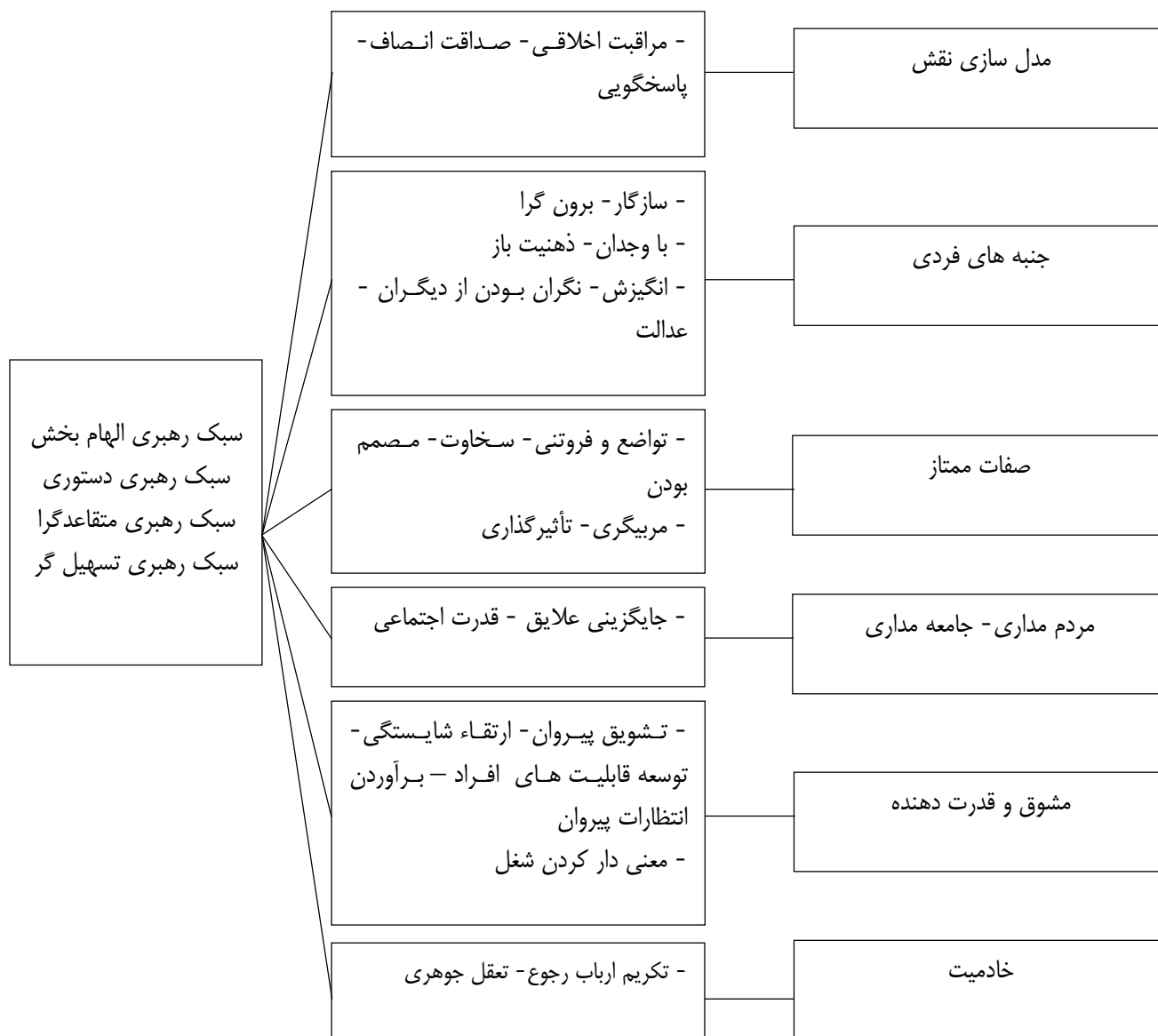
الهام بخشی: الگوشدن به گونه ای که دیگر اعضای متعهد، استعدادهای بالقوه خود را برای نیل به اهداف سازمان ارائه دهند (پایین ترین حد مداخله).

تسهیل‌گری: حمایت از افراد متعهد و هدایت کردن آنها در مواقع لازم، تا بتوانند از استعدادشان به طور کامل استفاده کنند. متقاعدسازی: اعضا را متقاعد سازیم تا برای رسیدن به اهداف سازمانی همکاری کنند.

تشویق: پیشنهاد مشوقانه به دلیل فقدان مشارکت لازم برای کسب اهداف سازمانی .

اعمال زور: مجبور کردن دیگر اعضا به ارائه درجه ای از استعدادشان در جایی که افراد، تعهد اندکی به انجام وظایف خود دارند و یا اصلا تعهدی ندارند (بالاترین حد مداخله).

برای یکپارچه سازی اجزا و سبک‌ها، رهبر باید از اقتداری که سازمان به او عطا کرده است به منظور دستیابی به اهداف سازمان استفاده کند. همزمان می‌بایستی متوجه باشد که دانش موردنیاز برای استفاده از این اقتدار، در سازمان و محیط آن وجود دارد. او باید مطمئن باشد که اهداف سازمان شناخته و به اشتراک گذاشته شده‌اند و او دارای توان حمایت از اعضای است که از استعدادشان استفاده می‌کنند. او باید مطمئن شود که ارتباط بین مدیران و دیگر کارکنان، آزاد و صادقانه است. نوع مداخله ای که انتخاب می‌شود، به سلامت سازمان و فشارهای موجود در آن بستگی دارد. ایده آل این است که دیگران را ترغیب کنیم تا به عنوان مسئول، بینش، ارزش‌ها و تعالی سازمانی را در فرهنگ خود منعکس سازند. از متقاعدسازی و تسهیل، اغلب زمانی استفاده می‌شود که اعضا از توانایی خودشان مطمئن نیستند، اما این انتظار از آنان وجود دارد. بعضی اوقات استفاده کردن از تشویق و اعمال زور مناسب است، مثلا هنگامی که سازمان سالم نیست و لاجرم اعمال زور و فشارها شدید هستند. روش‌های مداخله رهبری اخلاقی، به طور عمده به فرهنگ سازمانی بستگی دارد. اگر فرهنگ به سازمان اجازه یادگیری و رشد بدهد، رهبری اکثرا الهام بخش خواهد شد (21). در پژوهشی دیگر که به بررسی رابطه رهبری اخلاقی با توانمند سازی پرداخته شده است. در بین ابعاد رهبری اخلاقی، مؤلفه



نگاره شماره 1: مدل مفهومی تحقیق

یافته ها

توزیع متغیرهای پژوهش براساس مهمترین شاخص های مرکزی (میانگین)، شاخص های پراکندگی (واریانس و انحراف معیار) و شکل توزیع (چولگی و کشیدگی) پرداخته است.

قبل از پاسخ به سئوالات تحقیق به چگونگی توزیع عامل های استخراج شده و به بررسی نرمال بودن متغیرهای پژوهش که در جدول 1 و 2 آمده اند، پرداخته خواهد شد. جدول 1 به چگونگی

جدول 1: شاخص‌های مرکزی، پراکندگی و توزیع عامل‌های استخراج شده

| شاخص | متغیر | | | | | |
|--------------|----------|--------------------------------|-------------|--------------------|------------|--------|
| | مدل سازی | جنبه‌های صفات ممتاز مردم مداری | مشوق و خدمت | مردم مداری - جامعه | قدرت دهنده | خدمت |
| میانگین | 3/34 | 2/87 | 3/02 | 2/26 | 3/18 | 3/18 |
| انحراف معیار | 0/9 | 1/03 | 1/05 | 1/04 | 1/02 | 1/04 |
| واریانس | 0/828 | 0/951 | 0/955 | 0/723 | 1/15 | |
| چولگی | -0/216 | -0/444 | -0/413 | -0/211 | -0/329 | -0/325 |
| کشدگی | -0/589 | -0/715 | -0/608 | -0/839 | -0/805 | -0/879 |
| حجم نمونه | 250 | 250 | 250 | 250 | 250 | 250 |

جدول 2: آزمون کالموگروف اسمیرنوف عامل‌های استخراج شده

| متغیر | متغیر | | | | | |
|--------------------------------|----------|---------------|-------------------------------------|-------------|-------|-------|
| | مدل سازی | جنبه‌های فردی | صفات ممتاز مردم مداری - جامعه مداری | مشوق و قدرت | خدمت | خدمت |
| حجم نمونه | 250 | 250 | 250 | 250 | 250 | 250 |
| پارامترهای توزیع نرمال | 3/34 | 2/87 | 3/02 | 2/26 | 3/18 | 3/18 |
| انحراف معیار | 0/9 | 1/03 | 1/05 | 1/04 | 1/02 | 1/04 |
| آماره آزمون گمولوگروف اسمیرنوف | 1/64 | 0/86 | 1/4 | 1/28 | 1/41 | 0/964 |
| سطح معنی داری | 0/209 | 0/439 | 0/338 | 0/074 | 0/43 | 0/310 |
| نتیجه طبق حد مرکزی | نرمال | نرمال | نرمال | نرمال | نرمال | نرمال |

متغیرهای بزرگتر از سطح آزمون (0/05) باشد، توزیع داده‌ها نرمال است. بنابراین فرض H_0 تأیید می‌شود و فرض H_1 رد می‌شود. همچنین می‌توان از قضیه حد مرکزی توزیع بودن متغیرها را سنجید. در این قضیه هر گاه حجم نمونه بزرگتر از 30 باشد می‌توان توزیع داده‌ها را نرمال در نظر گرفت.

علاوه بر این از آزمون کالموگروف اسمیرنوف روشی برای تشخیص نرمال بودن توزیع فراوانی مشاهدات جمع آوری شده است. در این آزمون با توجه به فرضیات زیر گام به بررسی نرمال بودن داده‌ها نهاده شده است؛ با توجه به جدول 2 آزمون کالموگروف اسمیرنوف؛ اگر سطح معنی‌داری برای کلیه

سؤال 1: عوامل موثر بر رهبری اخلاقی از دیدگاه خبرگان به چه ترتیب اولویت بندی می‌شوند؟

جدول 3: اولویت بندی مؤلفه‌های اصلی و تعیین قویترین مؤلفه

| مؤلفه‌های اصلی | A | B | C | D | E | F | امتیاز کسب شده | |
|----------------------------|---|------------|---|---|---|---|----------------|------|
| مدل سازی نقش | A | 1 | 3 | 4 | 4 | 5 | 5 | 41% |
| جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی | B | | 1 | 4 | 3 | 2 | 2 | 22% |
| صفات ممتاز | C | | | 1 | 4 | 2 | 3 | 15% |
| مردم مداری - جامعه مداری | D | | | | 1 | 1 | 2 | 9% |
| مشوق و قدرت دهنده | E | | | | | 1 | 3 | 7/5% |
| خادمیت | F | Incin:0.09 | | | | | 1 | 5/6% |

همانطور که طبق جدول شماره 3 ملاحظه می‌شود در اولویت‌بندی عوامل اصلی رهبری اخلاقی توسط 10 نفر از خبرگان سازمان‌های دولتی انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که از دید خبرگان سازمان‌های دولتی عامل مدل سازی نقش با اهمیت 41 درصدی بیشترین اهمیت را در رهبری اخلاقی دارد.

همان‌طور که طبق جدول شماره 3 ملاحظه می‌شود در اولویت‌بندی عوامل اصلی رهبری اخلاقی توسط 10 نفر از خبرگان سازمان‌های دولتی انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که از دید خبرگان سازمان‌های دولتی عام

جدول 4: اولویت بندی کلی مؤلفه‌های فرعی

| رتبه | امتیاز کسب شده به درصد | زیر مؤلفه | رتبه | امتیاز کسب شده به درصد | زیر مؤلفه |
|------|------------------------|----------------------|------|------------------------|-----------------------------|
| 2 | 9/5 | مراقبت اخلاقی | | 1/1 | مربیگری |
| | 10/5 | صداقت | | 3/5 | حساس بودن |
| | 4/9 | انصاف | | 0/01 | توانایی درک |
| | 3/7 | پاسخگویی | | 0/01 | جایگزینی علایق |
| 1 | 10/5 | سازگار | | 0/07 | قدرت اجتماعی |
| | 4/9 | برون گرا | | 0/005 | استقرار استانداردهای اخلاقی |
| | 0/4 | با وجدان | | 0/4 | برآوردن انتظارات پیروان |
| | 0/3 | ذهنیت باز | | 0/007 | تشویق پیروان |
| | 2/6 | انگیزش | | 0/007 | ارتقاء شایستگی کارکنان |
| | 1/6 | نگران بودن از دیگران | | 0/005 | توسعه قابلیت‌های افراد |
| | 1/5 | عدالت | | 0/003 | معنی دار کردن شغل |
| 3 | 6/9 | کنترل درونی | | 0/026 | دانش اخلاقی |
| | 2/8 | تواضع | | 0/013 | تعلیم اجتماعی |
| | 0/2 | سخت‌کوشی | | 0/007 | تکریم ارباب رجوع |
| | 1/1 | مصمم بودن | | 0/007 | تعقل جوهری |
| | 0/09 | تأثیر گذاری | | 0/005 | روابط انسانی |

کنترل درونی نیز در رتبه سوم برای رهبری اخلاقی، قرار می‌گیرد.

سؤال 2: ابعاد و مؤلفه‌های مهم رهبری اخلاقی در بخش دولتی ایران سازمان‌های بخش دولتی از دیدگاه کارکنان چه عواملی می‌باشند و به چه ترتیب اولویت بندی می‌شوند؟

رتبه‌بندی کلی مؤلفه‌های فرعی رهبری اخلاقی نشان می‌دهد که عامل سازگاری (گرایش رهبران به همسان بودن با پیروان) از نظر اهمیت در رتبه اول، مراقبت اخلاقی در رتبه دوم و

جهت پاسخگویی به سؤال تحقیق از تحلیل عاملی تاییدی با استفاده از نرم افزار لیزرل استفاده شده است که جدول 5 نتایج ضرایب تخمین استاندارد تحلیل عاملی مرتبه دوم عوامل موثر بر رهبری اخلاقی را نشان می‌دهد.

جدول 5: نتایج حاصل از تحلیل عاملی مرتبه دوم

| سازه | ابعاد | t-value | ضریب مسیر | رتبه | مجذور همبستگی چندگانه | واریانس خطا |
|--------------|----------------------------|---------|-----------|------|-----------------------|-------------|
| رهبری اخلاقی | مدل سازی نقش | 8/18 | 0/68 | 5 | 0/68 | 0/32 |
| | جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی | 13/06 | 0/87 | 4 | 0/87 | 0/23 |
| | صفات ممتاز | 14/28 | 1 | 1 | 1 | 0/00 |
| | مردم مداری - جامعه مداری | 15/34 | 0/97 | 2 | 0/97 | 0/03 |
| | مشوق و قدرت دهنده | 16/56 | 0/95 | 3 | 0/95 | 0/05 |
| | خادمیت | 15/30 | 0/95 | 3 | 0/95 | 0/05 |

مردم مداری و جامعه مداری، مشوق و قدرت دهنده و خادمیت؛

با ویژگی مردم مداری و جامعه مداری بیشترین همبستگی ($R=0/669$) را دارد. همچنین سبک رهبری اعمال زور در بین

ویژگی‌های رهبری 6 گانه مدل سازی نقش، جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی، صفات ممتاز، مردم مداری و جامعه مداری،

مشوق و قدرت دهنده و خادمیت با ویژگی جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی بیشترین همبستگی ($R=0/7$) را دارد. سبک

رهبری متقاعد سازی در بین ویژگی‌های رهبری 6 گانه مدل سازی نقش، جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی، صفات ممتاز،

مردم مداری و جامعه مداری، مشوق و قدرت دهنده و خادمیت؛ با ویژگی صفات ممتاز بیشترین همبستگی ($R=0/720$) را دارد.

با توجه به جدول 5 متغیرهای صفات ممتاز، مردم مداری - جامعه مداری، مشوق و قدرت دهنده، خادمیت، جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی و مدل سازی نقش به ترتیب بیشترین تا کمترین تأثیر را بر رهبری اخلاقی از دیدگاه کارکنان دارند.

سؤال 3: با تغییر در ویژگی‌های رهبری اخلاقی، کدام سبک رهبری اخلاقی بکار می‌رود و الگوی مناسب سبک‌های رهبری اخلاقی با توجه به نتایج چه می‌باشد؟

نتایج بدست آمده در جدول 6 نشان می‌دهد که سبک رهبری تسهیلگر در بین ویژگی‌های رهبری 6 گانه رهبری اخلاقی مدل سازی نقش، جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی، صفات ممتاز،

جدول 6: بررسی ارتباط ویژگی‌های رهبری اخلاقی با سبک‌های رهبری اخلاقی

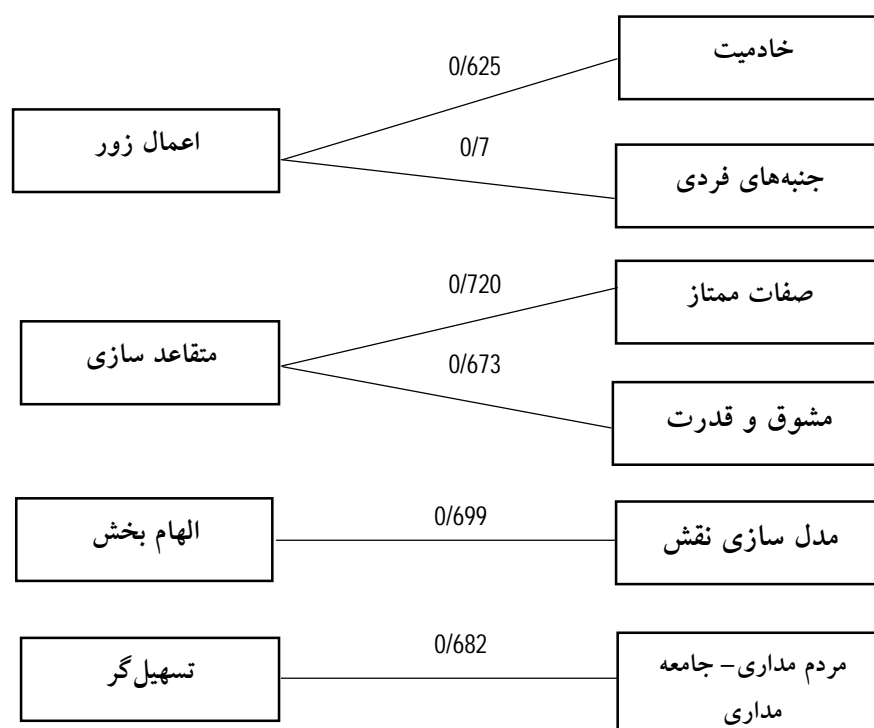
| مشوق و قدرت دهنده | خادمیت | جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی | صفات ممتاز | مدل سازی نقش | مردم مداری و جامعه مداری | همبستگی پیرسون |
|-------------------|--------|----------------------------|------------|--------------|--------------------------|---------------------------|
| 0/594 | 0/570 | 0/668 | 0/658 | 0/644 | 0/669 | همبستگی پیرسون |
| 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | سطح معنی داری تسهیلگر |
| 0/61 | 0/625 | 0/7 | 0/691 | 0/659 | 0/668 | همبستگی پیرسون |
| 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | سطح معنی داری اعمال زور |
| 0/673 | 0/601 | 0/693 | 0/720 | 0/699 | 0/674 | همبستگی پیرسون |
| 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | سطح معنی داری متقاعد سازی |
| 0/624 | 0/607 | 0/680 | 0/658 | 0/684 | 0/682 | همبستگی پیرسون |
| 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | 0/00 | سطح معنی داری الهام بخش |
| 250 | 250 | 250 | 250 | 250 | 250 | تعداد |

همچنین در رده دوم ویژگی‌های فردی رهبری اخلاقی بیشترین اهمیت را دارد و در همین راستا مطالعه برخی محققان به نقش اساسی برخی از ویژگی‌های فردی رهبران اخلاقی به مانند منبع کنترل درونی رابطه مثبتی با رهبری اخلاقی دارد و همچنین که خود نظارتی بالا ممکن است حساسیت بالایی برای برآوردن انتظارات اجتماعی توسط رهبران اخلاقی داشته باشد. بنابراین افراد با خود نظارتی بالاتر در بافت اخلاقی امکان دارد، اخلاقی‌تر عمل نمایند و رهبران اخلاقی موثری باشند و افراد با خود نظارتی پایین تر امکان دارد. افراد با خود نظارتی پایین تر بیشتر به خود چه از نظر اخلاقی یا غیر اخلاقی وابسته باشند. (7). در راستای اندازه‌گیری میزان اهمیت مؤلفه‌های فرعی، مؤلفه‌های سازگار بودن، مراقبت اخلاقی و کنترل درونی به

و در پایان اینکه که سبک رهبری الهام بخش در بین ویژگی‌های رهبری مدل سازی نقش، جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی، صفات ممتاز، مردم مداری و جامعه مداری، مشوق و قدرت دهنده و خادمیت با ویژگی مدل سازی نقش بیشترین همبستگی ($R= 0/684$) را دارد و مدل نهایی تحقیق با توجه نتایج تحقیق در نگاره شماره 2 آورده شده است.

بحث

تجزیه و تحلیل سئوالات پژوهش نشان داد که از دیدگاه خبرگان مدل سازی نقش از ابعاد رهبری اخلاقی بیشترین اهمیت را دارد و مهمترین مؤلفه رهبری اخلاقی می‌باشد و مطالعات نیز نشان می‌دهند مدل سازی نقش اخلاقی مقدمه مهمی برای رهبری اخلاقی است رهبرانی که اذعان دارند قبلا یک مدل نقش اخلاقی در محل کار بودند به احتمال زیاد به عنوان رهبران اخلاقی توسط پیروان خود شناخته شدند (22 و 7).



نگاره شماره 2: مدل سبک‌های رهبری اخلاقی

برخی سازمان‌ها به مانند اداره امور مالیاتی لذا پیشنهاد می‌گردد مدیران افراد متعهد و با استعداد را در سازمان شناسایی نموده و شرایط لازم را برای رشد برای رشد و ارتقای آنها فراهم نمایند. با توجه به نتایج تحقیق سبک رهبری اعمال زور در بین ویژگی‌ها با ویژگی جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی بیشترین همبستگی را دارد در همین راستا پیشنهاد می‌شود سازمان در مواقعی که عدم تعهد و عدم پیوستگی در آن وجود دارد از مدیرانی که دارای ویژگی‌های شخصیتی قاطع و منظم هستند برای بهبود امور استفاده گردد.

- با توجه به نتایج، سبک رهبری متقاعد سازی در بین ویژگی‌های رهبری با ویژگی صفات ممتاز بیشترین همبستگی را دارد. در همین راستا پیشنهاد می‌گردد. سازمان در انتخاب مدیران به برخی از ویژگی‌های شخصیتی به مانند راستگویی، خوش خلقی و صداقت جهت جذب و اعمال نفوذ بیشتر بر کارکنان توجه ویژه‌ای نماید.

- با توجه به نتایج تحقیق سبک رهبری الهام بخش در بین ویژگی‌های رهبری با ویژگی مدل‌سازی نقش بیشترین همبستگی را دارد. لذا پیشنهاد می‌گردد سازمان برای مدیران دوره‌های تعالی و اخلاق فردی را اجرا نماید تا از این طریق بتواند ویژگی مدل نقش اخلاقی را در آنها تقویت نماید.

در طول فرآیند انجام تحقیق محدودیت‌هایی نیز وجود داشت. در همین راستا موارد ذیل به عنوان محدودیت‌های اساسی و تأثیر گذار در این پژوهش بر شمرده می‌شود:

- حساسیت پاسخ گویان و احتمال عدم پاسخگویی صادقانه بعضی از افراد به پرسشنامه‌ها.

- انگیزه و رغبت پایین بعضی از کارکنان در تکمیل پرسشنامه‌ها

- بازه زمانی محدود برای پاسخ سئوالات تحقیق

- متفاوت بودن جنس و سن و تحصیلات پاسخ دهندگان به پرسشنامه‌ها

- محدودیت زمانی موجود مانع از انجام تحقیق در گستره موضوعی و تحقیقی گوناگون شده است.

ترتیب بیشترین اهمیت را دارند و مطالعات نیز نتایج تحقیق را اثبات می‌نمایند و این مطالعات ویژگی‌هایی از قبیل مراقبت، صداقت، انصاف و رفتارهایی مانند تنظیم استانداردهای بالای اخلاقی با رهبری اخلاقی مرتبط می‌سازند(23). علاوه بر این با بررسی عوامل موثر بر رهبری اخلاقی، عامل صفات ممتاز بیشترین میزان تأثیر گذاری را دارد و در رده دوم عامل مردم مداری و جامعه مداری قرار دارد. همچنین نتایج بدست آمده در جدول 6 نشان می‌دهد که سبک رهبری تسهیلگر با ویژگی مردم مداری و جامعه مداری بیشترین همبستگی را دارد در حقیقت رهبران اخلاقی که بر خدمت کردن نیکوتر و پسندیده تر تمرکز دارند، مردم مدار و آگاه از چگونگی تاثیر فعالیت‌هایشان بر دیگران هستند.

علاوه بر این رهبرانی که از قدرت اجتماعی برای خدمت در جهت علایق جمعی گروه به جای علایق فردی استفاده می‌نمایند دارای سبک رهبری تسهیلگر می‌باشند(21). همچنین سبک رهبری اعمال زور در بین ویژگی‌ها با ویژگی جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی بیشترین همبستگی را دارد در همین راستا مدیرانی که دارای ویژگی‌های شخصیتی قاطع و وظیفه شناس هستند از این نوع سبک رهبری استفاده می‌نمایند (7و24و25). سبک رهبری متقاعد سازی در بین ویژگی‌های رهبری با ویژگی صفات ممتاز بیشترین همبستگی را دارد. نتیجه می‌گیریم که درمدیرانی که صفاتی مثل تواضع و فروتنی، صداقت، سخاوت، بخشش و گذشت نمود دارد، از این نوع سبک رهبری استفاده می‌کنند در پایان اینکه که سبک رهبری الهام بخش در بین ویژگی‌های رهبری 6 گانه با ویژگی مدل‌سازی نقش بیشترین همبستگی را دارد و در نتیجه اینکه مدیرانی که الگوهای خوبی برای کارکنانشان می‌باشند و رفتارهای اخلاقی خود بر روی کارکنان تأثیر گذار می‌باشند رهبران از سبک رهبری الهام بخش استفاده می‌کنند(7و21و24). با توجه به نتایج تحقیق می‌توان پیشنهادهای را صورت ذیل ارائه داد:

- با توجه به اینکه سبک رهبری تسهیلگر با ویژگی مردم مداری و جامعه مداری بیشترین همبستگی را دارد و با توجه به شرایط سازمانی موجود در بخش دولتی ایران و فشار کاری در

نتیجه گیری

در نتیجه این تحقیق از دید خبرگان سازمان‌های دولتی عوامل مدل سازی نقش، جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی، صفات ممتاز بترتیب بیشترین اهمیت در رهبری اخلاقی دارند و از دیدگاه کارکنان نیز صفات ممتاز، مردم مداری - جامعه مداری، مشوق و قدرت دهنده به ترتیب بیشترین تأثیر را بر رهبری اخلاقی دارند. و در پایان نیز با مقایسه این ویژگی‌های رهبری با سبک‌های رهبری اخلاقی ما به این نتیجه می‌رسیم که سبک رهبری تسهیلگر با ویژگی مردم مداری و جامعه مداری، سبک رهبری اعمال زور با ویژگی جنبه‌های فردی رهبری اخلاقی، سبک رهبری متقاعد سازی با ویژگی صفات ممتاز و نهایت سبک رهبری الهام بخش با ویژگی مدل سازی نقش بیشترین همبستگی را دارد.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این تحقیق محقق سعی نموده است اصول اخلاقی را در ارجاع دهی به منابع و جمع آوری داده‌ها به طور کامل رعایت نماید.

سپاسگزاری

بدین وسیله مؤلفین مقاله حاضر، مشارکت کارکنان اداره امور مالیاتی استان آذربایجان غربی در اجرای پژوهش و به ویژه جناب آقای دکتر رجبی و سرکار خانم پریسا سلیمانی نهایت تقدیر و تشکر را می‌نمایند.

واژه نامه

| | |
|------------------------------|--------------------|
| 1. Ethical leadership | رهبری اخلاقی |
| 2. Situational | موقعیتی |
| 3. Ethical context | زمینه اخلاقی |
| 4. Self monitoring | خودپایشی |
| 5. Need for power | نیاز برای قدرت |
| 6. Moral reasoning | استدلال‌های اخلاقی |
| 7. Counterproductive | رفتار غیرمولد |
| 8. Motivation | انگیزش |
| 9. Leader- follower | رهبر - پیرو |
| 10. Ethical values | ارزش‌های اخلاقی |
| 11. Justice | عدالت |
| 12. Responsibility | مسئولیت‌پذیری |
| 13. Intuition | شهود |
| 14. Social exchange | مبادله اجتماعی |
| 15. outstanding traits | صفات ممتاز |
| 16. Ethical awareness | آگاهی اخلاقی |
| 17. Encouraging and enabling | مشوق و توانمندساز |
| 18. Ethical accountability | جوابگویی اخلاقی |

References:

1. Treviño, L. K. (1986). Ethical decision making in organizations: A person-situation interactionist model. *Academy of Management Review*; 11: 601-617.
2. Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive developmental approach to socialization. In D. A. Goslin (Ed.), *Handbook of socialization theory*. Chicago: Rand McNally. p. 347-480.
3. Treviño, L. K., Brown, M., & Hartman, L. P. (2003). A qualitative investigation of perceived executive ethical leadership: Perceptions from inside and outside the executive suite. *Human Relations*; 56(1): 5-37.
4. Zhu, W. (2008). The effect of leadership on follower moral identity: The mediating role of psychological empowerment. *Leadership Review* ; 8:62-73.
5. Binesh, M. (2012). Barriers to the growth of professional ethics in organizations. *Journal of Auto industry*, 15(161):22-27.(In Persian).

15. Mayer, D. M., Kuenzi, M., Greenbaum, R., Bardes, M., & Salvador, R. (2009). How low does ethical leadership flow? Test of a trickle-down model. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* ;108: 1–13.
16. Brown, M. E., Trevino, L. K., & Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* ; 97: 117–134.
17. Bauer, T. N. Green. S. G.(1996). “Development of Leader-member Exchange: A Longitudinal Test.” *Academy of Management Journal* ; 39:1567-1563.
18. Gerstner, C. R. Day. D. V. (1997). “Meta-analytic Review of Leader-member Exchange Theory: Correlates and Construct Issues.” *Journal of Applied Psychology* ; 82(6): 844-827.
19. Shore, L. M., L. E. Tetrick, P. Lynch. (2006). “Social and Economic Exchange: Construct Development and Validation.” *Journal of Applied Social Psychology* ; 36(4):867-837.
20. HANSEN. S. DUANE, (2011). Ethical Leadership: A Multifoci Social Exchange Perspective, *The Journal of Business Inquiry* ; 10(1): 41-55.
21. Mohsen vand.M. (2008). the role of organizational perception and five ethical leadership style, *journal of auto industry* ; 199(10): 35-40. (in Persian).
22. Trevino, L. K., Hartman, L. P., & Brown, M. (2000). Moral person and moral manager: How executives develop a reputation for ethical..leadership. *California Management Review* ; 42: 128–142.
23. Fazel A.kamalian,AR , roshan SA.(2016). The relationship between ethical leadership and empowerment of students. *Ethics in science & technology* ; 11(3) :59-68. (In Persian).
24. Weaver, G. R., Trevio, L. K., & Agle, B. (2005). “Somebody I look up to”: Ethical role models in organizations. *Organizational Dynamics* ; 34: 313–330.
25. Judge, T. A., Bono, J. E., Ilies, R., & Gerhardt, M. W. (2002). Personality and leadership: A qualitative and quantitative review. *Journal of Applied Psychology* ; 87: 765–780.
6. Stillman, R. J. (1991). Preface to public administration: A search for themes and direction. New York: St. Martin's Press.p.16.
7. Brown, M. E., & Trevin~o, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *Leadership Quarterly*; 17: 595–616.
8. De Hoogh, A. H. B., & Den Hartog, D. N. (2009). Ethical leadership: The socially re-sponsible use of power. In B. Wisse & D. Tjosvold (Eds.), *Cambridge companions to management. Power and interdependence in organizations*.Cambridge, UK, New York: Cambridge University Press. P: 338–354.
- 9.Brown, M. E., & Mitchell, M. S. (2010). Ethical and unethical leadership: Exploring new avenues for future research. *Business Ethics Quarterly*; 20(4): 583–616.
10. Eisenbeiß, S. A., & Giessner, S. R. (2012). The emergence and maintenance of ethical leadership in organizations. *Journal of Personnel Psychology* ; 11(1): 7–19.
- 11.Hasani M, Bashiri Z.(2015). The relationship between the positive and negative consequences of organizational ethical climate.. *Ethics in science & technology* ; 10(4): 27-36. (In Persian).
12. Shin-Yih Chen A, Hou Y H.(2016). The effects of ethical leadership, voice behavior and climates forinnovation on creativity: A moderated mediation examination. *The Leadership Quarterly* ; 27: 1–13.
13. Steinbauer R , Renn R , Taylor RR, Njoroge PK.(2014). Ethical Leadership and Followers’ Moral Judgment: The Role of Followers’ Perceived Accountability and Self-leadership. *J Bus Ethics* ;120:381–392.
14. Mayer, D. M., Aquino, K., Greenbaum, R. L., & Kuenzi, M. (2012). Who displays ethi-cal leadership, and why does it matter? An examination of antecedents and conse-quences of ethical leadership. *Academy of Management Journal* ;55(1): 151–171.